

gospodarske, obrtniške in národne.

Izhajajo vsako sredo po celi pôli. Veljajo v tiskarnici jemaje za celo leto 3 gld. 40 kr. za pol leta 1 gld. 70 kr. za četrt leta 90 kr pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld., za pol leta 2 gld. 10 kr., za četrt leta 1 gld. 10 kr.

V Ljubljani 14. januarija 1891.

Obseg: Pesa. — Razne reči. — Vprašanja in odgovori. — Zemljepisni in narodopisni obrazi. — Naši dopisi. — Novičar.

Gospodarske stvari.

Pesa.

Na koliko visoki stopinji narodno-gospodarskega napredka je kaka dežela, razvidi se najbolj iz tega, koliko prideluje pese. Kranjska zavzema v tem oziru zadnje mesto, a to ne zaradi neugodnega podnebja ali nerodovite zemlje — oboje ugaja sadu —; da se ta pridelek zanemarja, kriva je naša malomarnost.

Da bi se slovenski kmetovalec s pridelovanjem pese bolj seznanil, to je namen temu na podlogi svojih izkušenj sestavljenega spisa.

Pese je več vrst, katere so se iz navadne (beta vulgaris) razvile. Sedaj razločujemo dve glavni: peso za klajo in sladorno peso. Govoriti hočem sedaj samo o zadnji, ker ona je za kmetijstvo posebno važno.

Sladorna pesa ima različna imena. Imenuje se šlezjska, kvedlinburška, imperial, vilmorin i. dr. Sladorja ima 12 do 16 odstotkov. Najbolj hvalijo imperial in vilmorin. Za naše kraje se pa najbolj šlezjska in kvedlinburška priporoča.

Njiva, na katero hočemo sladorno peso saditi, moramo jeseni pognojiti in globoko preorati, še bolje je pa če jo sadimo na tako njivo, katera je bila pred letom dobro pognojena ter globoko preorana. Na mlad živinski gnoj je ne sadi, pridelal je boš obilo, a sladorja ima taka malo.

Pesa dela veliko, navpik v zemljo držečo korenino, ako ji je svet pripraven. Ako si ji dobro pogodil, ne bo delala nad zemljo visoke štule, ampak nizko.

Iz oblike pesne sklepamo, ali je nje pridelovalec dober ali slab gospodar.

Njiva za peso mora biti v takem kraji, da je ne topi podzemeljska voda, ne de ji pa nič, če stoji malo

časa v vodi. Razsipčna, dobro predelana glina najbolj ugaja pesi; obrodi tudi na bolj težki zemlji, ako je osušena.

Ker pesa zemljo močno izsesava, ni dobro, če jo prepegosto na eno njivo sadiš, najboljšo je tako urediti, da pride vsako tretje leto na isti prostor.

Na Nemškem so po nekaterih krajih peso na peso sadili, zato je tam polje tako oslabeledo, da ne obrodi več pese, naj gnoje kakor in kolikor hote.

Tudi pesa ima svoje sovražnike: uši, črve in neke zelene, hitro se množče žužke, to posebno, ako jo dve leti zaporedoma na isto njivo sadimo. Ako si prisiljen na peso zopet peso saditi, dobro storiš, če jo drugo leto z lesnim pepelom pognojiš.

Jeseni dobro preorane njive ni treba pomladi preoravati, prevleče se z dobro brano ali ekstirpatorjem, potem pa posadi.

Sadi se meseca aprila ter majnika, če drugače ni, tudi še prve dni junija ob ugodnem vremenu.

Ako je njiva mokra, ne hodi na njo, še manj pa sadi. Ako na sajeno peso udari huda ploha, dobro storiš da jo prevlečeš z lahko brano, da zdrobiš kalem nepredorno prsteno skorjo. V to svrhu so kaj dobre grablje z železnimi zobmi.

Pesa se sadi v vrste, katere so po 40 cm druga od druge po dolgem kakor tudi na počez. Zato treba zrahljano njivo prevaljati, potem jo prevleči z grabljami, katere imajo močne lesene, 40 cm narazen stoječe zobe, najprvo po dolgem, potem pa na počez. Koder se črte križajo, ondukaj se seme poklada v jamice z nalašč za to narejeno motičico. Pokladajo se vanje 3—4 zrna, z motičico zasipajo in s peto zatrajajo.

Bolj hitro in tudi prav dobro se pesa sadi s stroji, kateri pokladajo zrnje v kope. Take stroje imenujemo kopske sejalnice (Dibbelsaatmaschinen).

S takim strojem se s parom konj in tremi ljudmi posadi lahko 4 orala na dan.

Kadar pesa vzkali, treba jo takoj okopati, tudi če plevela ni videti, kajti plevel v kali se laže zatre nego potem, ko je uže pognal korenino.

Kadar razvije štiri peresa, treba jih je prepuliti. Najlepša skrajna rastlina se z levo roko pritisne, z desno pa vse druge izrujejo. Ena sama sme le ostati. Potem se ob lepem vremenu pesa še dvakrat okoplje, a to delo mora do srede julija meseca biti storjeno, kajti potem potrebuje rastlina za svojo rast miru.

Kadar začne perje nekako sredi septembra rume neti, začeti je peso puliti; do srede oktobra mora biti spravljena. Perje se s skrhanimi nožiči poreže in štule tako obrežejo, da ni na njih nič zelenega. Z nožičevim hrbtom se pesa osnaži zemlje, a nikar ne, kakor je v nas navada, debelih korenin odrezavati, le tanke koreninice ob straneh se porežejo.

Tako osuažena se spravi v kleti, še bolje je pa, ako jo denemo v 1-3 ^m/_y široke, 1 ^m/_y globoke, v to mer, kakor svet visi, ležeče jamnico, tako da je 0.60 ^m/_y debela plast prsti na njej. Jamnica mora biti kakor grob završena.

Na 1 oralo se navadno posadi 4 kilo semena, katero se navadno prideluje kakor pri koreninskih plodih.

Na 1 oralu se pridelala 10.000 do 17.000 kilo sladorne pese.

Perje se za gnoj na njivi pušča ali pa živini poklada med senom ali rezanico. Tudi se dene v primerne, vodo držeče jame, da se tu skisa in na rezanici govodi daje.

Kjer so cikorne ali sladorne fabrike, odpelje se pesa takoj z njive tja.

Eden meterski cent (100 ^h/_g) plačujejo po 1 gld. do 1 gld. 10 kr., toraj pridelal na enem oralu 100 do 187 gld., ako je takoj z njive prodal.

Vse drugače se ti pa kupčija zvede, ako peso posušiš in jo potem prodal.

Ker imamo na Kranjskem eno samo fabriko, katera se peča z izdelki tega ploda, pač ni priporočati, da bi več ur hoda od fabrike oddaljen kmetovalec peso kar z njive tja vozil, bolje stori, ako jo prej posuši in suho proda. Dobro posušena daje mnogo večji dobiček nego opresna. Eden meterski cent (100 ^h/_g) vrže 9 do 10 gld.

Dobra pesa da 400 ^h/_g opresne, 100 ^h/_g suhe. Manj sladka da 500 ali celo 600 ^h/_g opresne, 100 ^h/_g suhe.

Pesa se suši kakor navadno sadje, samo da jo je treba poprej na drobne, kaka pičla 2 palca debele kosce ali krlhlje razrezati. V to služijo posebni noži, ki so podobni našim trlicam, samo da je držaj nožev od jekla, pol metra dolg in raven ter se da po leseni mizi na vse strani premikati. Ena kolikaj vajena delavka zdrobi na dan po 1700 do 2500 kilo pese.

Med sušenjem je treba peso na vsake 3 ure obračati, da se enako suši in ne prismodi ali sežge. V 24 urah je na dobri sušilnici suha.

Dobro posušena je podobna suhi smokvi, pretrgana je bledosive barve.

Suši se od jeseni do mesca aprila, pozneje začne poganjati, zato jo je treba prej podelati, kajti s kaljenjem izgubi sladkor, kar pridelku močno škoduje.

Paziti je tudi, da sveža pesa ne zmrzne, zato je treba jamicam duške pred hudim mrazom zapreti in jih po potrebi na južni ali zapadni strani odpirati.

Vse to delo vrši se ob času, ko ni pri kmetovanju nobenega posebnega posla. Po zimi se ves pridelek posuši in v denar spravi. Iz enega orala utržiš 225 do 380 gld.

Ako se posušena pesa spravi na suh kraj, trpi več let in postane, ako nekoliko mesecev na kupu leži, še boljša.

Toda da si žep napolnil, ni še edini dobiček, pomisliti je tudi, da imaš gnojno, globoko udelano čisto njivo, na kateri ti vsak plod gotovo dobro obrodi.

Kmetovalci! Časi so se spremenili, naše žito ima komaj polovico tiste cene, kolikor jo je imelo ob času, ko naše dežele niso še prepregale železnice. Začnimo kmetovati, kakor kmetujejo na pr. severne avstrijske kronovine.

Češka ima nad 200 sladornih fabrik. Koliko je pa takih, ki izdelujejo iz pese surogatno kavo in spirit! Vse te mnogoštevilne zavode preskrbuje češki kmetovalec z na pol izdelanim ali surovim blagom. Iz statističnih poročil poljedelskega ministerstva iz 1889. leta je razvidno, da prideluje Češka trikrat toliko sladorne pese, nego vse druge dežele tostran Litve.

In kje se razcvita narodno gospodarstvo, kje je kmet imovit? Na Češkem!

Naše barje, ki ima 26.000 oral površja, ima večinoma dobra tla za peso. No, kō bi se samo na desetem delu te plodovite ravnine s peso posadile t. j. 2600 oral, pridelalo bi se na počez 26.000.000 kilo pese. In ako se računa, da potrebuje 1 sladorna fabrika na leto 8.000.000 kilo pese, bilo bi treba treh fabrik, da bi podelale ves pridelek. Ne bilo bi treba Kranjcu v Ameriki iskati sreče, dobil bi jo doma. Ali merodajni krogi ne spoznajo, da bi usušeno barje dajalo državi več kot stokrat toliko dobička, nego ga daje pojemajoča sukarna v Vodmotu?

Barjan.

Razne reči.

* Proti gosenicam na zelji, ohrovtu itd. Kakor hitro zapaziš po leti frčati bele metulje po zelji, ohrovtu itd. naglo položi tu in tam po gredah vejice in listja od navadnega bezga. Duh bezgov prepodi metulje, in zato delajo zalege v zelenjadi, prepodi pa tudi gosence, ki bi se utegnile prikazati. Poskus z bezgavim listjem i tako nič ne stoji, zato ga našim čitateljem prav zelo priporočamo, saj je vsakemu znano, koliko škode lahko gosence naredo.